

**Filarets Katekismus – foredrag ved sp. Sten
Hartung holdt i Center for kristen
Spiritualitet på Dalum Kloster den 4.
februar 2019.**

I dag skal det handle om et hovedværk i
Det russisk-ortodokse Kirkes historie –
Filarets Katekismus.

Men inden vi kaster os over selve
katekismens indhold, så lad os se på
dens forudsætninger.

- Katekismus. Græsk: Katekizein = give
undervisning. Som bogtitel brugt første
gang af Martin Luther i 1529. Belæring for
dåbskandidater i kristendommens
centrale trosindhold.

For så vidt spøjst, at et lutheransk begreb
er trængt over i Den ortodokse Kirke, som
ellers per definition er konservativ og
kerer sig om sin egen tradition. Den
ortodokse Kirke sætter jo ellers en ære i
ikke at lade sig påvirke af Vesten.

Men det skyldes muligvis, at vi i 1823
ligger i kølvandet på Oplysningstiden,
som nok er den periode i russisk historie,
hvor man var mest påvirket af vesten.

Og der er da også enkelte tidligere
eksempler på katekismer på russisk
grund.

Ukraineren/rutheneren Peter Mogila, som
var lærer på Kievs gejstlige Akademi,
havde før midten af 1600-tallet udgivet
"En kort russisk katekismus" og i 1645 sit
hovedværk "Confessio", som er en stor
og omfattende katekismus, som ikke bare

publiceredes på russisk, men også på græsk, latin og tysk. Confessio er bygget op på klassisk katekisme-vis som spørgsmål og svar, formentlig inspireret af Luther. Confessio udnævnes på Synoden i Jerusalem 1672 til Den ortodokse Kirkes standard-katekismus.

Kilderne vidner også om, at der på tsar Peter den Stores tid blev skrevet katekismer – eller rettere sagt: kilderne siger, at det var et ønske/ en ordre fra tsaren, at der skulle udarbejdes små katekismer til oplysning af de troende: Som det hedder i Det gejstlige Reglement: Derfor er det ”en påtrængende nødvendighed”, at der udarbejdes en klar og lille bog, som er forståelig for folket og indeholder alt, som rækker til folkets vejledning, og denne bog skal i sine enkelte dele læses for folket i kirken på søn- og helligdage”.

Kilderne melder så ikke meget om, hvordan det så gik med dette projekt, men man kan have en fornemmelse af, at det lige så stille fadede ud – ikke mindst på grund af de troendes og gejstlighedens modvilje.

Men det er altså konklusionen, at der i løbet af 16. og 1700tallet udkommer enkelte russiske katekismer uden at de dog ligefrem bliver en hovedtendens i kirkelivet og det bliver hellere ikke almindeligt for den jævne troende at være i besiddelse af en katekismus, alene af den grund, at mange ikke kunne læse.

Hvis vi så spoler frem til den tid, som er rammen for dagens emne "Filarets Katekismus" så bliver den normalt betegnet som en meget *konservativ* tid.

Tsar Nikolaj 1. var berygtet for at slå hårdt ned på enhver form for opposition og hans hemmelige politi havde næse for at opspore revolutionære grupper alle vegne. Undervisningsminister Uvarov havde i 1832 meget klart givet udtryk for tidens ideal: Autokrati, ortodoksi, nationalitet. Tilsyneladende overbevist om ortodoksiens statsbevarende kraft stod han for indførelsen af teologi og kirkehistorie som obligatoriske fag på alle universitetets fakulteter.

Men i en beretning, som han sendte til tsaren efter sine første 10 år som undervisningsminister, røber han en lang række konservative træk. F.eks. ser han russerens forbundethed med kirken som en afgørende ting: "Oprigtigt og dybt forbundet med sine forfædres kirke, så russeren på den som et pant

på den samfundsmæssige og familiære lykke. Uden kærlighed til forfædrenes tro må et folk såvel som det enkelte menneske gå under". Og så kobler Uvarov herefter kærligheden til kirken sammen med kærligheden til fædrelandet og antyder, at dette for så vidt er én og den samme ting: "Den russer, som er hengiven over for fædrelandet, indvilliger lige så lidt i at prisgive så meget som ét eneste af ortodoksiens dogmer, som i at røve en perle fra Monomachs krone".

Vi er altså i en periode af religiøs og national "oprustning" og opvågningen efter rationalismens tid. Man skal heller ikke undervurdere begivenhederne 1812.

Og det er interessant at bemærke, at for Uvarov falder ortodoksi og nationalitet sammen – ikke ulig den udvikling vi ser i Rusland i dag.

Det er altså i denne sammenhæng, vi skal se udgivelsen af Filarets Katekismus – som et barn af oplysningstiden, men i virkeligheden tænkt og brugt som et led i en national og ortodoks opvågning.

Hvem var så Filaret?

- Metropolitan af Moskva (over-biskop)

Hans navn betyder ”Den der elsker dyden” (fil arethe).

Hed egentlig Vasilij Mikhailovitj Drozdov men er kendt som Metropolitan Filaret af

Moskva og Kolomna. Levede 1783 – 1867. Født i Kolomna bliver som ung uddannet på de gejstlige seminarier i Kolomna og Troitse Sergijeva Lavra og bliver efter endt uddannelse professor sammesteds. Senere professor i teologi på Det gejstlige Akademi Aleksandr Nevskij Lavra i Skt. Petersborg – hvor han bliver abbed 1812 og direktør 1813.

Holder 1813 en meget berømt tale ved feltherren og nationalhelten Kutuzovs begravelse.

Bliver munkeviet 1817 – en typisk tendens, at de, som når de højeste gejstlige embeder, har munke-baggrund.

Herefter biskop af Reval (Tallinn) og siden ærkebiskop af Tver (1819) og medlem af Den hellige Synode.

Ærkebiskop af Jaroslavl.

Og endelig – som karrierens højdepunkt - metropolit af Moskva og Kolomna - de facto den ledende skikkelse i Den russisk-ortodokse Kirke igennem en periode på 40 år.

Vi skal huske, at i denne periode er den Den russisk-ortodokse Kirke en synodalkirke, hvor Den hellige Synode er kirkens ledende organ – der er ingen patriark – han blev afskaffet 1721 – derfor er det i praksis metropolitten af Moskva som er en slags "kirkens leder".

Derfor heller ikke mærkeligt, at det netop er ham, der bliver bedt om at forfatte Den russisk-ortodokse Kirkes officielle katekismus.

- Filarets katekismus blevet til på ordre fra tsaren og godkendt af Den hellige Synode.

Giver den en meget *officiel* status.

Og er den dag i dag den normdannende katekismus i Den russisk-ortodokse Kirke og vi gætter på, at den befinder sig i ganske mange troende russeres hjem.

Senest er den i Rusland udgivet i 2006 og det vidner jo om, at den stadig har aktualitet og udbredelse.

Hvis vi læser i begyndelsen af katekismen, så står der på russisk: Prostrannyj khristianskij katikhisis pravoslavnoj kafolitjeskoj vostotjnoj tserkvi – hvilket kan oversættes på følgende måde: "En udbredt katekismus for den ortodokse, katolske, østlige kirke".

Måske undrer I jer over, at katekismen bruger ordet katolsk? – altså at det er en katekismus for den *katolske* østlige Kirke.

Her skal man jo så forstå, at vi ikke skal forstå ordet i retning af *romersk-katolsk*, men snarere sådan, at Den ortodokse Kirke opfatter sig som værende mindst lige så katolsk, som den romersk-katolske kirke – altså katolsk forstået i ordets oprindelig græske betydning som *verdensomspændende eller universel* – og vi skal forstå, at det er en meget vigtig del af Den ortodokse Kirkes selvforståelse, at den netop er universel – en verdenskirke, hvis rødder går tilbage til ur-kirken, til apostlene selv.

Det er således ikke *hvilken* som helst bog vi har med at gøre – men en helt central bog i Den russisk-ortodokse Kirkes historie.

Katekismen findes i både en kort og en udvidet udgave – den korte udgave 1823 og den udvidede udgave 1839 – den udvidede udgave bliver mest populær og det er også den, der danner grundlag for foredraget i dag. I den udvidede udgave havde Filaret hjælpere og rådgivere som metropolit Serafim Glagolevskij og andre medlemmer af Synoden.

I Filarets egen levetid udkommer den udvidede katekismus i hele 58 oplag.

Katekismens indhold og opbygning:

Bygget op over Paulus' berømte ord fra Korintherbrevets 13. kapitel: Troen, håbet og kærligheden.

På den måde intet mystisk eller fremmed over katekismen – den er bygget op over ord, som også betyder noget for os i dag.

En økumenisk fællesmængde:
Troen/trosbekendelsen/den nikænske –
Håbet/Fader Vor – Kærligheden/De ti
bud.

Hovedprincip: Delt op i *spørgsmål og
svar*, som det også er tilfældet i den
lutherske tradition.

Første del: Troen.

*Et liv i troen og gode gerninger er ikke til
at skille fra hinanden.*

Guds ord bevidner: *Et liv uden gerninger
er dødt (Jak 2,20).*

Dette viser et to *grundlæggende
principper* i Katekismen:

1) At kristendom ikke kun handler om
Ordets høreelse, men i høj grad også om
dets *gørelse* – altså: det at være ortodoks
kristen indebærer en praksis, hvor man

implementerer Kirkens etiske og
moraliske standarder i sit daglige liv og
levned. Her er Kristus forbilledet, vi skal
danne os efter – og her lægger vi mærke
til, at Filaret faktisk finder det muligt, at vi
kan danne os efter Kristi billede.

2) At alt hvad der siges, legitimeres ved
et skriftsted – og det vil sige, at
katekismen vrimler med skriftsteder, de
optræder i hundredevis og stort set på
hver eneste side i Katekismen. Og
princippet er gennemført med stor
konsekvens.

Nu skulle man så tro, at princippet om
brug af rigelige skriftsteder var noget,
som var hentet fra
lutherdommen/protestantismen med dets
princip om "Sola scriptura" – Skriften
alene.

Men faktisk er en flittig brug af skriftsteder en oldgammel ortodoks tradition, som går helt tilbage til kirkefædrene i Kirkens første århundreder, ja faktisk helt tilbage til Clemens, som levede omkring år 100 og som i sit 2. Clemensbrev gør uhyre flittig brug af skriftsteder.

I den ortodokse tradition finder vi også en hyppig brug af skriftsteder i førnævnte Peter Mogilas "Confessio" – så derfor er det slet ikke spor mærkeligt, at Filaret går så meget op i at citere fra Bibelen.

Og selvfølgelig er det vigtigt for Filaret at vise, at det han beskriver i Katekismen ikke er grebet ud af luften, men har belæg i Den hellige Skrift, som han ret konsekvent kalder Bibelen.

Så skal vi lægge mærke til en anden meget afgørende ting, når vi har med

Filaret at gøre: Nemlig at han ikke bare er en flittige bruger af skriftsteder, men i aller højeste grad også af kirkefædrene som en vigtig legitimationskilde.

Hvem er kirkefædrene?

Ja sådan lidt overordnet sagt kan man sige, at det er fremtrædende græske teologer og biskopper, som levede fra 200-tallet og frem til ca. 700.

Og det er også sammenfaldende med den periode, som viser sig at være definerende for, hvad ortodoksi egentlig er for en størrelse. Det var i kirkefædrenes epoke, at man fik styr på vigtige dogmer som f.eks. Treenigheden, Helligånden og Jesu to naturer.

På forsiden af Katekismen ser vi en af de vigtigste, som også citeres flere gange: Athanasios den Store/Athanasios af Alexandria.

Basilios den Store. Gregor af Nazianz (Gregor Teologen), Gregor af Nyssa. Johannes Chrysostemos. Johannes af Damaskus, Kyrillos af Jerusalem.

Et eksempel på brugen af kirkefædrene finder vi allerede i begyndelsen af Katekismen, på side 3. Det er fra en af Østkirkens vigtige fædre, Kyrillos af Jerusalem, som levede 315 – 386 og var Patriark i Jerusalem.

I Katekismens indledning, som bærer titlen "Foreløbige begreber", behandles spørgsmålet om tro og viden, og her bruger Filaret så kirkefaderen Kyrillos til at definere, hvad troen er for en størrelse.

Troen – siger Den hellige Kyrillos af Jerusalem – er et øje, som oplyser enhver samvittighed; den meddeler mennesket forsynet. For profeten siger: hvis I ikke tror, kan I ikke forstå.

En smuk formulering: Troen er et øje, der oplyser enhver samvittighed.

Og man lægger også mærke til, at Kyrillos har en næsten fænomenologisk/skabelsesteologisk tilgang til troen – troen er ikke reserveret det specifikt kirkelige, men er drivende for stort set enhver menneskelig gerning.

Lidt senere i Katekismen – i første del, der behandler troen, benyttes Johannes af Damaskus til en indkredsning af, hvad der egentlig skete ved Jesu fødsel – og Filaret citerer Johannes for følgende: *Det,*

at selv om denne fødsel var fuldstændig hellig og fri fra synd, så var den også uden smerte, for blandt de straffe Gud udstedte på grund af synden, havde han bestemt et plagsomt og pinefuldt svangerskab for Eva.

Hvad vi bemærker om Filarets brug af kirkefædrene er, at de benyttes helt på samme linje og med samme autoritet som Bibelen.

Her bruges altså f.eks. Johannes af Damaskus til at påvise, at Jesu fødsel var uden smerte, selvom det altså ikke er noget vi kan se i Bibelen.

Men tanken er, at hvis en autoritet som Johannes af Damaskus har skrevet det, er det sandt. Fordi det er del af en levende og virksom tradition, lidt ligesom

guld der fragtes fra slægt til slægt eller et smykseskrin, der går i arv.

Ud over kirkefædrene citeres også fra større samlinger som f.eks. "Patriarkernes sendebrev" og "De østlige ortodokse patriarkers lære om den kristne tro".

Så kan man spørge: Sad Filaret så og oversatte fra græsk, når han skulle bruge citater i sin katekismus?

Næppe, selv om han formentlig har kunnet græsk.

Op gennem middelalderen var kirkefædrene blevet flittigt oversat til kirkeslavisk – det gælder i særdeleshed Johannes af Damaskus og Kyrillos af Jerusalem samt Gregor af Nazianz og Johannes Chrysostemos.

Og derfor har Filaret haft disse samlinger til sin rådighed og har kunnet plukke, hvad han skulle bruge.

Man skal være opmærksom på to vigtige principper i Katekismen, som udtrykker Guds Åbenbaring:

- 1) Den hellige overlevering
- 2) Den hellige skrift

Disse to principper er i ortodoksien sidestillet, hvorimod vi i vores lutherske tradition ville sige, at Skriften kommer før traditionen.

Men hvad er så ifølge ortodoksien Den hellige Overlevering?

Ja, det forklarer Filaret på følgende måde: *Udtrykket Den hellige Overlevering skal forstås som når de, der*

i sandhed tror på Gud og ærer ham i ord og gerning, overdrager troens lærdomme, Guds lov, Sakramenterne og de hellige ritualer fra den ene til den anden, og fra fædrene til efterkommerne.

Overleveringen er altså som et arvesølv, der videregives fra generation til generation.

Når vi har med Filarets Katekismus at gøre, skal vi lægge mærke til, at den har et *inspireret skriftsyn*.

Den hellige Skrift er bøger, der er skrevet af *Guds Ånd*.

Nogle dele af Katekismen kan forekomme noget teoretisk og abstrakt, mens andet

er meget varmt, rørende og jordnært –
som f.eks. følgende citat:

*Hvordan kan man på en særlig måde se
den kristne læres mægtige gerninger?*

*Det kan man på den måde, at de tolv
apostle, som var fattige, ulærde og af lav
stand, med denne lære formåede at
overbevise de stærke, kloge, rige samt
konger og kongedømmer om Kristus.*

Og det er jo da også et mirakel.

Hvad kunne så i øvrigt være forskellen
mellem Filaret og en lutheransk
katekismus?

Luther: Mennesket frelses af nåde alene.

Filaret: Dem som har gavn af Jesu offer
er dem, der ”frivilligt tager del i hans
lidelser” så jeg får skikkelse af hans død.
(Fil 3,10).

Trækker tråde til kristendommens
asketiske traditioner (Antonios) –
munkefromhed, fornægte kødet og de
kødelige lidenskaber.

Og Filaret mener da også – i tråd med
Paulus – at cølibatet er bedre end
ægteskabet:

*Er det nødvendigt for alle at gå ind i
ægteskabet?*

*Nej. Cølibatet er bedre end ægteskabet,
hvis man formår at overholde det i
renhed.*

På den måde kan vi godt mærke, at det
er en munk, der har skrevet katekismen.

Tanken er fremmed for os i dag.

Og nu vi er ved det fremmede, så har
præsident Pútin for nylig – ved et møde i
Valdaj-klubben, fremsat en udtalelse,

som undrede mange, især i Vesten. Med vanlig paranoia udtalte Putin, at Rusland nok snart ville blive genstand for et atomangreb. Og han sagde så, at hvis det blev tilfældet – ja så ville russerne blive martyrer, hvorimod angriberne ville ryge i helvede.

For os er tanken om martyrdom uhyre fremmed og vel nærmest noget vi forbinder med fanatikere som Al Qaeda eller Islamisk Stat.

Men for at forstå Putin ret, må vi ty til den ortodokse kristendom, hvor tanken om martyriet er mere fremtrædende end hos os.

Det kan vi f.eks. se hos Filaret i det afsnit af Katekismen, hvor han gennemgår saligprisningerne fra Bjergprædikenen.

Prøv at lytte nøje til følgende passus:

Sp.: Hvad er Herrens niende bud om saligheden?

Sv.: De som ønsker saligheden skal være parat til *med glæde at lide hån, forfølgelse og ulykke, ja selve døden for Kristi navns skyld og for den sande Ortodokse tro.*

Sp.: Hvad kaldes den dåd, som dette bud kræver?

Sv.: Martyrdåden.

Sp.: Hvad lover Herren dem, som øver denne dåd?

Sv.: *En stor belønning i himlen*, det vil sige salighedens vigtigste og højeste trin.

Med disse ord in mente kan vi så pludselig lidt bedre forstå, hvor Putin vil hen – og selv om tanken om martyriet måske stadig vil være fremmed for os –

så kan vi i hvert fald nu se, at det er et begreb som er dybt rodfæstet i Den ortodokse Tro, og at han næppe har fremsat udtalelsen, fordi han kortvarigt er blevet ramt af fanatisk vanvid, men snarere fordi han tolker alting i en ortodoks forståelsesramme, som altså indbefatter muligheden – ja måske ligefrem ønsket om martyrium.

Og så til noget, som på en måde har med det ultimative martyrium at gøre, Jesu lidelse og død – vi skal til Nadveren.

Filaret fremhæver nadveren som *”den vigtigste og væsentligste del af den kristne gudstjeneste”*.

Vi kan sådan set kun være enige.

Han betoner realpræsensen, altså dette at Kristus fuldt og helt er til stede i brødet og vinen og bruger i katekismen den

formulering.....at den troende *spiser selve Kristi legeme og blod for at få evigt liv”*.

Han går så ikke ind i en nærmere forklaring af, *hvordan* brødet og vinen bliver til Jesu legeme og blod.....men han siger, at.....”brødet på en sand, virkelig og essentiel måde er Herrens sande legeme og på samme måde er vinen Herrens blod”.

Altså: Herrens *sande* legeme og blod.

Og som det er en gennemgående tendens i katekismen bruges også hér en kirkefader som legetimationskilde – denne gang er det Johannes af Damaskus, som bl.a. citeres for følgende

udsagn: "Legemet er i sandhed forbundet med Gud".

Spørgsmålet er, om man bliver så meget klogere!

Den ortodokse nadverforståelse er svær at få greb om – den kan lidt være som et stykke sæbe, der hele tiden smutter ud af hænderne på én bedst som man tror, at man har forstået den.

Men efter jeg nu i lang tid har arbejdet med ortodoks teologi og kirkehistorie og har nærstuderet Filaret ved at oversætte ham, er jeg muligvis nået ind i en slags kerne i den ortodokse nadverforståelse.

Det vigtige er så, at man så nøjagtigt som muligt *imiterer* det der ifølge Nye Testamente skete i påsken. For som Filaret skriver: Nadveren er *tilrettelagt med Kristi lidelse som forbillede*".

Det er helt afgørende ord.

Nadveren ses som et kæmpe drama, hvor begivenhederne skærtorsdag og langfredag gen-spilles eller gentages, så der ved Helligåndens kraft etableres en forbindelse mellem dengang og nu og tiden ophæves.

Som man læser Filaret så er detaljen i nadverfejringen uhyre vigtig.

Det ses af følgende citat fra katekismen:

Ved nadveren blander de ortodokse vand i vinen. Hvorfor?: Fordi det ifølge skriften var sådan, at da Jesus led på korset, strømmede der vand og blod ud af hans sidesår.

Sandhedsværdien ligger i imitationen og den korrekte udførelse.

Derudover definerer Filaret selve indstiftelsesordene som den væsentligste del af nadverens liturgi (som i øvrigt også Martin Luther gjorde det!) for "ved selve denne handling forandrer eller forvandler brødet og vinen sig til Kristi sande legeme og blod".

Indstiftelsesordene står så ikke alene i afslutningen af nadverliturgien, men udbygges – som det også er tilfældet i den romersk-katolske tradition – med påkaldelsen af Helligånden – den såkaldte *epiklese* og en efterfølgende velsignelse af de frembragte gaver.

Katekismen er blevet beskyldt for at rumme en "latiniserende" tendens.

Indvendingerne går mestendels på anvendelsen af ordet "presusjjetvljenije"

– på latin "transsubstantiation" i forbindelse med nadveren.

Og så bliver det spændende.

For transsubstantiation er et af de allervigtigste ord i katolsk teologi og nadverforståelse og betegner troen på, at under nadverfejringen forvandler brød og vin sig i det indre – altså i substansen – til Jesu legeme og blod, hvorimod det ydre – de såkaldte accidenser – forbliver upåvirket.

Som et led i kritikken har ærkebiskop Vasilij Krivosjein fra Nisnij Novgorod anført, at "indførelsen i katekismen af denne for den ortodokse tradition fremmede skolatistiske term – altså presusjjetvljenije/transsubstantiation – må beklages".

For ham er der altså fremmedelementer, som er trængt ind i katekismen og dermed ind i selve ortodoksien.

Men ikke alle er enige med Vasilij Krivosjein i kritikken.

Forfatteren til forordet i 2006-udgaven af Filarets Katekismus A.G. Dunajev anfører ganske overbevisende, at dels bruger Filaret selv ordet "presusjetvljenije" i sine breve, dels er ordet faktisk – hvad der er ikke så lidt spændende - rodfæstet i den ortodokse tradition og anvendes af Den hellige Leontios af Jerusalem i det 7. århundrede (metousiosis) – det anvendes også af den byzantinske Kejser Michael VIII Palæologos i det 13. årh. samt af Konstantinopels Patriark Georgios Skolarios i det 15. århundrede.

Så med baggrund i disse rigtig gode argumenter må man faktisk konkludere, at når Filaret anvender ordet presusjetvljenije/transsubstantiation i sin katekismus ja så er det faktisk helt i overensstemmelse med den ortodokse tradition.

Blot må man forstå, at når ortodokse teologer som Filaret bruger termen transsubstantiation skal den næppe forstås helt på samme måde som den katolske.

Vi må forestille os, at han virkelig tror, at nadveren betegner en forvandling af brødet og vinen – men at han næppe opererer med det skolastiske begreb om en indre forvandling af selve accidenserne.

Den ortodokse definition af nadveren er på den måde ikke så hårfin, som den katolske.

Men som jeg tidligere har nævnt, ligger sandhedsværdien i den ortodokse forståelse af nadveren i, at man så nøjagtigt som muligt imiterer skærtorsdags og langfredags begivenheder.

Og deri – i den korrekte imitation og udførelse - ligger forvandlingen af brødet og vinen. Når den altså er fældet ind i den liturgiske sammenhæng.

Det vil altså ikke for en ortodoks give mening af definere nadveren abstrakt/filosofisk og løftet ud af en gudstjenstlig kontekst.

Således tager Filaret de østlige patriarkers udlægning af troen til hjælp og

betoner, at ordet forvandling ikke forklarer *måden* hvorpå brødet og vinen virkeliggøres som Herrens legeme og blod, for det er der ikke andre end Gud, der fatter. Og det er da egentlig smukt, at han reserverer den inderste hemmelighed om sakramentet til Gud.

Nu vil vi så vende os til et andet aspekt af Filarets Katekismus, nemlig embedslæren.

Her bemærker man, at katekismen faktisk ikke vier dette emne nogen speciel opmærksomhed, eller rettere sagt bliver emnet behandlet temmelig kortfattet. Filaret beskriver, at det kirkelige hierarki er en del af arven fra den apostolske tjeneste og at det dybest set stammer fra Kristus selv og fra Helligåndens samvirke med apostlene og at det har sin kontinuitet gennem håndspålæggelse i

Præstevielsens sakramente, det vi i Vesten betegner som "apostolsk succession".

Filaret beskriver også, at præstegerningen rummer tre trin: biskop, præst og diakon og han synes at pointere, at det gejstlige hierarkis fornemste opgave er at forvalte sakramenterne og at det særlige ved bispeembedet er, at biskoppen ved håndspålæggelse kan give andre "den gave at forvalte dem".

Med tanke på, at Filaret selv var biskop og metropolit af Moskva og på den måde rangerede aller øverst i samtidens gejstlige hierarki, kan det godt undre, at han er så relativt kortfattet og uentusiastisk i sin beskrivelse af embedsteologien.

Men måske er årsagen den enkle, at embedsteologien hos Filaret og i Østkirken som helhed ikke spiller den samme afgørende rolle som i Den romersk-katolske Kirke, hvor den er selve ryggraden i kirkeforståelsen.

Nok er det vigtigt for Filaret, at det gejstlige hierarki afspejler en kontinuitet helt tilbage til Kristus og apostlene, altså til ur-kirken, men det er samtidig nærliggende at se hans tankegang som et udtryk for, at præsteskabet (diakoner, præster og biskopper) blot er ét af mange led i en meget *omfattende* overlevering, hvor man tænker sig, at Skriften, Kirkefædrene og Den hellige Liturgi har vigtighed på samme linje som embedet.

Ordet patriark nævnes stort set ikke i katekismen, og det skyldes formentlig, at Filaret levede i en tid, hvor Den hellige

Synode var Den russisk-ortodokse Kirkes øverste instans og dermed de facto erstattede Patriarkembedet.

Rusland havde fået sin første Patriark – lov – i 1589 og dette system kørte så frem til 1721, hvor Patriarkembedet blev nedlagt og erstattet af Den hellige Synode.

I den forstand er det indlysende, at Filaret ikke udviser nogen større entusiasme over for Patriark-embedet.

Og nu til noget helt andet – som man siger.

I dag vil jeg nemlig også gerne fremhæve, at Filarets Katekismus

rummer mange smukke formuleringer, som f.eks. når der tales om hvad Kristi Rige er:

Kristi Rige er – for det første – hele verden, for det andet de troende på jorden, for det tredje alle de velsignede i himlen.

Det første kaldes naturens rige – det andet velsignelsens rige – det tredje ærens rige.

Vi bemærker formuleringen, at Kristi rige er hele verden. Her må man næsten tænke i skabelsesteologiske baner – at den skabte verden – netop fordi den er skabt af Gud – er at regne for Kristi Rige.

Jeg synes i denne forbindelse det tjener Filaret til ære, at han har så nuanceret en teologi.

Og så må vi jo så konstatere, at vi lige nu lever i velsignelsens rige – og det er da en stor glæde at vide midt i alle dagligdagens trakasserier og kampe – verden er altså ikke længere en decideret falden verden, men en verdens som er velsignet i kraft af Jesu inkarnation her på jorden. Måske kan man sige, at den faldne verden i kraft af Kristus er blevet en verden med guldbaggrund – præcis som et ikon.

Og så kan vi glæde os over, at vi også lever i samfund med den øvrige skabning – med naturen og med de hensøvede.

Og vi har – ifølge Filaret - *ærens rige* i vente.

Det er en god tanke at have om vore kære afdøde, at de befinder sig i "ærens

rige", og at vi selv kan have et begrundet håb om at havne dér.

I gennemgangen af Fader Vor i 2. kapitel "Om håbet" er der en fin og djærv passus, som vi også kan bruge til noget i dag:

Filaret skriver:

Sp.: Med hvilke tanker skal man bede Gud om det daglige brød?

Sv.: Ifølge vor Herre Jesu Kristi vejledning skal man ikke bede om mere end *det daglige brød*, det vil sige det nødvendige underhold, også det som er nødvendigt for at kunne have tøj på kroppen og en bolig; hvad der er ud over dette og som ikke så meget er til behov som til fornøjelse, det må man overlade til Guds vilje, og hvis det bliver givet, må man takke Gud, og hvis det ikke bliver givet, må man ikke beklage sig.

Den passus holder jeg meget af, fordi den så tydeligt viser, at Katekismen midt i al teologien også har en lang række meget jordnære og praktiske anvisninger for det kristne liv.

Vi kan bede om tøj på kroppen og en bolig – og hvad vi får herudover er ren tilgift – ja luksus ville nogen sige.

For mange i dag ville det være sunde ord i en forkælet tid.

I afsnittet "Om kærligheden" er der en formulering, som måske vidner om, hvad der kunne være et problem i Filarets samtid.

F.eks. hedder det i kapitlet om kærligheden: Hvordan kan man undgå at falde i den raffinerede form for indre utugt?:

Man skal undgå alt det, der kan vække urene følelser i hjertet, som f.eks.: Vellystige sange, dans, sjofelheder, usømmelige lege og spøgefuldheder, usømmelige optrin, læsning af bøger, hvori der er beskrivelser af uren kærlighed. Man skal ifølge evangeliet anstrenge sig for ikke at se på det, der frister en.

Under synden tyveri er der kækhed, som ligner noget, vi også kender i dag.

Prøv og hør, hvad Filaret skriver:

Kækhed – når man under dække af en eller anden ret – men samtidig med at man overskrider retfærdighed og menneskekærlighed – bruger fremmed ejendom, fremmed arbejde eller måske endda de nærmestes ulykke til egen gavn; for eksempel når udlånerne

bebyrder sine skyldnere med renter, når ejerne udmatter dem, der er afhængige af dem med overdrevent høje skatter eller arbejder, eller når man i tider med hungersnød sælger brød til en alt for høj pris.

Meget lavpraktisk og dagligdags.

Som taget ud af samtidens russiske dagligdag.

Men man mærker også, at kirken på Filarets tid var underlagt staten og dens krav og at kirken i den forstand på mange måder red statens hest.

Det ses f.eks. i forhold til lovligheden af drab:

Det er jo sådan, at det sjette bud i Dekalogen forbyder drab.

Filaret spørger så: Er ethvert drab så en lovovertrædelse?

Sv.: Nej, ikke hvis man tager et andet menneskes liv af pligt, som følger:

1) Når man *straffer* en forbryder med døden ifølge en retfærdig dom.

2) Når man slår fjenden ihjel *i krig* for Staten og fædrelandet.

Tankevækkende, at det ligefrem kan være en *pligt* at tage et andet menneskes liv.

Og tankevækkende, at den ellers meget skrifttro Filaret på den måde bøjer Dekalogens ellers utvetydige krav, så det kommer til at passe med samtidens virkelighed.

På den måde viser han sig ikke bare som kirkens mand, men også som statens.

Katekismen indeholder således både "høj" og fin teologi f.eks. i spørgsmålet om nadveren.

Men den rummer også en lang række lavpraktiske og jordnære anvisninger på hvordan man som et troende menneske kan leve et sandt og kærlighedsfyldt kristent liv – og den rummer tanker, som kan virke fremmede for os i dag – f.eks. at cølibatet skulle være bedre end ægteskab eller at drab er tilladt under visse forhold.

Men hvad er så hovedforskellen fra f.eks. en luthersk katekismus: Ja skåret helt ind til benet er det: Graden af de gode gerningers mulighed.

Hvor Luther grundlæggende ville sige, at mennesket er bundfordærvet af synden, og dermed heller aldrig for alvor ville

kunne forbedre sig, så ville Filaret nok sige, at det kan mennesket faktisk godt: Igennem askese, bøn, bibellæsning og deltagelse i Den hellige Liturgi og Kirkens sakramenter kan mennesket faktisk godt komme sit gamle, syndige jeg til livs og gennemgå en guddommeliggørelsesproces – i efterfølgelse af den Kristus, som fornægtede sig selv og levede i fattigdom.

Og sådan er Filarets Katekismus en blanding af stor spiritualitet og lavpraktiske anvisninger.

Og den viser på den måde en stor spændvidde i sin forståelse af det kristne liv.

Den enkelte kristne lever ikke for sig selv, men er fældet ind i stor, altomfattende sammenhæng, som udgøres af Skriften

og Traditionen og som virkeliggøres og
bliver nærværende, når Den hellige
Liturgi fejres i kirken og tiden og
evigheden føjer sig sammen i ét NU.